

DU LỊCH NÔNG THÔN VIỆT NAM - TIỀM NĂNG VÀ THÁCH THỨC

TS. La Nữ Ánh Vân

Phó trưởng khoa Du lịch Trường Đại học Phan Thiết

Email: lanuanhvan@gmail.com.vn

Điện thoại: 0918590291

TÓM TẮT

Du lịch nông thôn đang có xu hướng gia tăng trên thế giới, nhưng ở Việt Nam du lịch nông thôn chưa thực sự phát triển. Bài nghiên cứu đánh giá tiềm năng, thách thức và đề xuất một số giải pháp phát triển du lịch nông thôn Việt Nam trong giai đoạn tới.

Từ khóa: Du lịch nông thôn

ABSTRACT

Rural tourism is tending to increase in the world, but in Vietnam, rural tourism has not really developed. The paper reviews the potential challenges and proposes some solutions for the development of rural tourism in Vietnam in the coming period.

Keywords: Countryside tourism

1. Đặt vấn đề

Đô thị hóa, công nghiệp hóa đang diễn ra trên qui mô toàn cầu với tốc độ nhanh và mạnh, đặc biệt ở các nước đang phát triển, trong đó có Việt Nam. Quá trình này đang góp phần thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội, nâng cao đời sống của cư dân, đồng thời cũng đang gia tăng áp lực của cuộc sống đô thị, thúc đẩy các nhu cầu cân bằng nhịp điệu cuộc sống của người dân đô thị, mở ra cơ hội cho “du lịch nông thôn”, loại hình du lịch đầy tiềm năng và triển vọng của Việt Nam.

Nông thôn là phần lãnh thổ không thuộc nội thành, nội thị các thành phố, thị xã, thị trấn; được quản lý bởi cấp hành chính cơ sở là UBND xã. Nông thôn Việt Nam là danh từ để chỉ những vùng đất trên lãnh thổ Việt Nam, ở đó, người dân sinh sống chủ yếu bằng nông nghiệp.

Nông nghiệp là ngành sản xuất vật chất cơ bản của xã hội, sử dụng đất đai để trồng trọt và chăn nuôi, khai thác cây trồng và vật nuôi làm tư liệu và nguyên liệu lao động chủ yếu để tạo ra lương thực thực phẩm và một số nguyên liệu cho công nghiệp. Nông nghiệp là một ngành sản xuất lớn, bao gồm nhiều chuyên ngành: trồng trọt, chăn nuôi, sơ chế nông sản; theo nghĩa rộng, còn bao gồm cả lâm nghiệp, thủy sản.

Du lịch nông thôn có thể hiểu là hình thức phát triển du lịch, xây dựng sản phẩm du lịch dựa trên sự khai thác các nguồn tài nguyên tự nhiên và nhân văn vùng nông thôn. Du lịch nông thôn không chỉ có một loại hình duy nhất mà gồm nhiều loại hình du lịch như vui chơi

giải trí, tham quan thưởng ngoạn, trải nghiệm cuộc sống... diễn ra ở nông thôn.

Tuy nhiên không phải tất cả các loại hình du lịch diễn ra ở không gian ngoài đô thị cộng lại, gồm thành du lịch nông thôn. Đặc trưng quan trọng nhất của nông thôn là hoạt động sản xuất nông nghiệp và các hoạt động liên quan đến sản xuất nông nghiệp. Du lịch nông thôn phải lấy hoạt động sản xuất nông nghiệp làm cốt lõi để xây dựng sản phẩm và tùy từng điều kiện, hoàn cảnh cụ thể của mỗi địa phương để kết hợp với những loại hình du lịch khác làm phong phú, đa dạng, làm mới sản phẩm du lịch. Tham gia du lịch nông thôn, du khách phải được tiếp xúc với người dân vùng nông thôn, cảm nhận được chiều sâu các giá trị văn hóa, hiểu phong tục tập quán, hoạt động sản xuất, sinh sống của cư dân nơi đến. Vì vậy, những vùng không có dân cư sinh sống, không có hoạt động sản xuất nông nghiệp thì không thể có du lịch nông thôn.

2. Du lịch nông thôn trên thế giới

Du lịch nông thôn được nhiều quốc gia ở châu Âu khai thác từ cuối thế kỷ XIX và trở nên khá phổ biến từ những năm 1980 thế kỷ XX. Từ cuối thế kỷ XX đến nay, du lịch nông thôn đã mở rộng trên quy mô toàn cầu.

Một trong những điển hình phát triển du lịch nông thôn ở châu Âu là nước Pháp. Bên cạnh những công trình kiến trúc nguy nga, tráng lệ, những di sản văn hoá nổi tiếng, các bãi biển, khu nghỉ dưỡng ven biển và các khu trượt tuyết hết sức hấp dẫn, nước Pháp còn cuốn hút du khách bởi những vùng nông thôn đẹp, yên bình và lãng mạn. Nhiều điểm du lịch nông thôn trở thành những điểm đến thú vị của các gia đình trong kỳ nghỉ, của sinh viên trong chương trình thực tế, thực tập, của du khách trong và ngoài nước đến tham quan, tìm hiểu, trải nghiệm... Ở Pháp có các mạng lưới du lịch nông thôn như mạng lưới Nhà ở nước Pháp (Gites de France), mạng lưới Đón tiếp nông dân (Acceuil paysan), Chào đón ở nông trại (Bienvenue à la ferme)... Nông dân muốn tham gia vào mạng lưới du lịch nông thôn phải đăng ký và được cấp phép. Các mạng lưới này mở lớp huấn luyện về dịch vụ du lịch, kiểm tra và xếp hạng các nhà nông dân theo tiêu chuẩn du lịch từ 1 đến 5 sao và quy định giá thuê, phát hành các sách hướng dẫn du lịch để thông tin cho khách hàng.

Du lịch nông thôn cũng đã được nhiều quốc gia châu Á quan tâm. Ở Trung Quốc, từ năm 1990, chính phủ đã có những chương trình du lịch nông thôn nhằm mục đích xóa đói giảm nghèo. Thông qua các hình thức kinh doanh nhà nghỉ nông thôn, các dịch vụ tiếp đón (làm thuê) trong hộ kinh doanh du lịch nông thôn, bán hàng nông thổ sản của mình thông qua phát triển du lịch nông thôn..., từ năm 2010 đến năm 2014, số người được xóa đói giảm nghèo qua du lịch nông thôn đạt trên 10 triệu. Hiện nay còn hơn 70 triệu dân nghèo khó, Trung Quốc dự kiến từ năm 2015 đến năm 2020 sẽ xóa đói giảm nghèo cho khoảng 12 triệu người thông qua phát triển du lịch, hình thành 150.000 thôn làng đặc sắc du lịch nông thôn, hơn 3

triệu hộ kinh doanh du lịch nông thôn, lượng khách tiếp đón của du lịch nông thôn đạt hơn 2 tỉ lượt du khách/năm.

Theo quan điểm của Nhật Bản, phát triển du lịch nông thôn là phát triển ở tất cả các vùng nông thôn, miền núi và vùng ven biển gắn với các hoạt động sản xuất nông nghiệp, lâm nghiệp và ngư nghiệp. Ba hình thức du lịch có thể được xếp vào loại hình du lịch nông thôn bao gồm: tham quan văn cảnh nông thôn, nghỉ ngơi thư giãn tại các vùng nông thôn, học tập nghiên cứu tại các vùng nông thôn. Bên cạnh các hình thức vui chơi, thư giãn, chiêm ngưỡng cảnh quan nông thôn... du khách còn có thể tham gia các hoạt động câu cá, hái rau rừng, thưởng thức các sản phẩm đặc sắc của địa phương, tham gia vào các hoạt động văn hoá lễ hội truyền thống của địa phương, gặp gỡ và giao lưu với người dân địa phương. Du khách cũng có thể tham gia trải nghiệm các hoạt động canh tác, thu hái các sản phẩm nông nghiệp, đánh bắt thủy hải sản tại các vùng ven biển, các hoạt động bảo vệ môi trường thiên nhiên tại các vùng núi, rừng và các vùng nông thôn.

Thái Lan, cho đến năm 2000, loại hình du lịch nông nghiệp mới thực sự bước vào giai đoạn phát triển mạnh, các cuộc vận động “mỗi làng một sản phẩm” góp phần làm đa dạng và phong phú các sản phẩm du lịch nông thôn, tạo ra sức hút đối với khách du lịch. Những hoạt động chủ yếu là tham quan các cơ sở, nông trang sản xuất nông nghiệp, tham quan cảnh quan môi trường thiên nhiên, tham gia trải nghiệm các hoạt động canh tác, thu hái các sản phẩm nông nghiệp.

Ở Hàn Quốc, Quy hoạch vùng lãnh thổ quốc gia giai đoạn 2000 đến 2020 cho việc phát triển các vùng nông thôn đã đề xuất các vùng nông thôn phải được quan tâm như là không gian mới cho sản xuất, giải trí, sinh thái và mục đích cư trú cho tất cả mọi người tại các khu vực thành thị và nông thôn trong khi môi trường tự nhiên vẫn được bảo tồn tốt. Chính phủ Hàn Quốc hy vọng du lịch nông thôn như là một lực lượng kinh tế chính yếu để tái thiết nông thôn Hàn Quốc.

3. Một số vấn đề về phát triển du lịch nông thôn ở Việt Nam

Việt nam là quốc gia có dân số đông đứng thứ 14 trên thế giới với trên 90 triệu người, vùng nông thôn chiếm 66,9% dân số và gần 80% diện tích tự nhiên toàn quốc. Việt nam, đất nước có bề dày lịch sử, nhiều dân tộc, khí hậu, đất đai, địa hình đa dạng, vị trí địa lí thuận lợi. Sự phong phú, độc đáo về tài nguyên du lịch tự nhiên và nhân văn là điều kiện hết sức thuận lợi cho phát triển các sản phẩm du lịch nói chung trong đó có du lịch nông thôn.

Trong khuôn khổ hợp tác Việt Nam - Nhật Bản, năm 2013 Viện Nghiên cứu Phát triển Du lịch phối hợp cùng Cơ quan hợp tác quốc tế Nhật Bản (JICA) biên tập và xuất bản cuốn “Cẩm nang thực tiễn phát triển du lịch nông thôn Việt Nam” trên cơ sở đúc rút kết quả thực hiện các dự án hỗ trợ phát triển du lịch của Nhật Bản tại các vùng quê Việt Nam: Đường Lâm

(Hà Nội), Phước Tích và Thanh Toàn (Thừa Thiên Huế), Hồng Phong (Hải Dương), Đông Hòa Hiệp (Tiền Giang), Tabhing (Quảng Nam) và 3 làng nghề Phù Lãng, Đình Tổ và Hòa Long (Bắc Ninh). Cẩm nang do TS. Hà Văn Siêu, viện trưởng viện nghiên cứu Phát triển Du lịch và ông Ando Katsuhiko, chuyên gia JICA đồng chủ biên với sự tham gia của các chuyên gia từ Tổng cục Du lịch, Hiệp hội Du lịch Việt Nam, các Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch, trường đại học Kinh tế Quốc dân, đại học KHXHNV, đại học Quốc gia, viện Nghiên cứu Phát triển ngành nghề Nông thôn Việt Nam, tổ chức Cứu trợ và Phát triển Quốc tế Nhật bản (FIDR), đại học Nữ Chiêu Hoàng Nhật Bản, đại học Chiba, đại học Tokai, đại học Karashiki Sakuyo. Có thể nói đây là cuốn tài liệu hết sức quý giá về mặt lí luận và thực tiễn cho phát triển du lịch nông thôn ở Việt Nam, là công cụ hỗ trợ hữu hiệu giúp các bên liên quan triển khai phát triển du lịch nông thôn ở Việt Nam một cách thiết thực, hiệu quả và bền vững.

Du lịch nông thôn Việt Nam tuy mới hình thành trong khoảng 15 năm trở lại đây, nhưng mang lại lợi ích không nhỏ cho các hộ dân tham gia ở một số làng quê tại Hà Nội, Lào Cai, Yên Bái, Bắc Kạn, Sơn La, Hòa Bình, Hội An, Mỹ Tho, Vĩnh Long, Cần Thơ... Các dịch vụ chủ yếu bao gồm: dịch vụ hướng dẫn khách tham quan danh lam thắng cảnh, di tích lịch sử văn hóa, trang trại, làng nghề; dịch vụ ẩm thực, chế biến các món ăn, đồ uống từ sản phẩm nông nghiệp, phục vụ ăn uống cho khách; dịch vụ lưu trú tại trang trại, nhà dân; dịch vụ cho thuê phương tiện / vận chuyển tại điểm du lịch; bán hàng thủ công mỹ nghệ; tổ chức cho khách trải nghiệm các hoạt động kinh tế, văn hóa xã hội của làng xã như: học làm nông nghiệp, dệt vải, làm hàng thủ công, nấu ăn...; hoặc quảng diễn cho khách xem các nghề thủ công truyền thống như nghề gốm, dệt..., các loại hình nghệ thuật dân gian như rối nước, đờn ca tài tử...

Song, nhìn chung du lịch nông thôn ở Việt Nam chưa thực sự phát triển tương xứng với tiềm năng của quốc gia phương Đông có truyền thống lâu đời sản xuất nông nghiệp với nền nông nghiệp nhiệt đới gió mùa. Du lịch nông thôn gần như tự phát, chưa có quy hoạch cụ thể cho từng địa phương, sản phẩm nghèo nàn, trùng lặp, thiếu chuyên nghiệp, chưa thu hút du khách.

Có thể nói, du lịch nông thôn ở Việt Nam đang đối diện với nhiều thách thức. Du lịch nông thôn tuy hứa hẹn đem lại nhiều tác động tích cực về kinh tế, văn hóa, xã hội và môi trường, nhưng nếu không có các biện pháp quản lý tốt ngay từ đầu thì nó cũng dễ gây ra nhiều hệ lụy như tăng chi phí sinh hoạt, ô nhiễm và rác thải, gia tăng tội phạm, đánh mất bản sắc cộng đồng, xuống cấp giá trị văn hóa... Vì vậy cần có sự tham gia của chính quyền địa phương, cơ quan quản lí nhà nước về du lịch.

Du lịch nông thôn không chỉ đơn thuần là xây dựng các chương trình du lịch, điều quan trọng hơn là phải lôi kéo được du khách đến. Dù ở nông thôn, chất lượng các dịch vụ phải

được coi trọng, du khách cần phải được đảm bảo về an ninh, an toàn, phải có chỗ ở thoải mái, có nơi ăn uống, phương tiện đi lại, và các dịch vụ khác. Vì vậy, điểm du lịch cần phải được lựa chọn và đạt các tiêu chuẩn, tiêu chí thiết yếu cho việc đón khách.

Vấn đề con người của bản làng làm du lịch là yếu tố quyết định cho phát triển du lịch nông thôn. Phần lớn dân cư nông thôn còn bỡ ngỡ trong quá trình tiếp thu, hội nhập, chuyển đổi làm dịch vụ du lịch. Công tác tập huấn đào tạo du lịch cho người dân phải được tiến hành trước khi triển khai sản phẩm ít nhất một năm để người dân làm quen, học hỏi kinh nghiệm và tự nhận thức về những lợi ích sẽ thu được cũng như tầm quan trọng của việc lưu giữ văn hoá bản địa khi kinh doanh dịch vụ này.

Những đầu tư cần thiết mà Nhà nước nên xem xét là điều kiện và cơ sở hạ tầng giao thông thủy, bộ thuận lợi đến từng làng bản nơi có tiềm năng du lịch và muốn làm du lịch. Trong phát triển du lịch nông thôn nên chú ý khai thác những phương tiện thô sơ như xe trâu, xe bò, xe ngựa kéo... với những nét đặc sắc của từng vùng, là phương tiện vận chuyển thường ngày, nhưng nâng cấp phù hợp với tiện ích cho du khách. Việc nâng cấp, sửa sang nhà cửa, vườn tược, đường sá, cầu cống, chỉnh trang lễ hội là cần thiết để thuận tiện và tăng tiện nghi đón khách, nhưng phải giữ gìn kiến trúc cổ kính, phong cảnh thanh bình đúng nghĩa làng quê và nét đẹp văn hóa, thuần phong mỹ tục thì mới đảm bảo sức hấp dẫn riêng biệt và bền vững.

Ẩm thực dân gian là một trong những sản phẩm hấp dẫn nhất của du lịch nông thôn nhưng hầu hết khách du lịch quan ngại về vệ sinh an toàn thực phẩm. Bên cạnh đó, vấn đề vệ sinh môi trường, gia súc và vật nuôi thả rong... và những tập tục cổ hủ cũng như sự tò mò của người dân địa phương cũng ảnh hưởng không nhỏ đến tâm lý của khách du lịch. Vì vậy, người dân không những phải được tập huấn đào tạo về kỹ năng đón tiếp, quản lý và phục vụ khách, họ còn phải được hướng dẫn về cách làm vệ sinh từ trong nhà đến đường làng ngõ xóm, cách đảm bảo an ninh cho khách trong các hoạt động và cả cách sử dụng nguồn tiền thu được từ dịch vụ du lịch. Việc tham gia vào hoạt động du lịch ở địa phương mang tính tự nguyện dựa trên sự trao đổi và thống nhất giữa ban quản lý Du lịch địa phương với các hộ gia đình. Dù tham gia hay không tham gia, dù tham gia nhiều hay ít thì các hộ gia đình có trách nhiệm chung trong việc xây dựng những hình ảnh tốt đẹp nhất về du lịch tại địa phương mình.

Phát triển du lịch nông thôn cần gắn liền với việc bảo vệ các giá trị tài nguyên và đồng thời gắn liền với việc xóa đói giảm nghèo tại các khu vực nông thôn. Nếu phối hợp lồng ghép việc phát triển du lịch với các chương trình phát triển nông nghiệp nông thôn, phong trào xây dựng gia đình văn hóa, phong trào trồng cây, trồng rừng, kinh doanh rừng hoặc các phong trào khác thì hiệu quả sẽ tăng lên rất nhiều.

Thực tiễn du lịch nông thôn cho thấy nó đã góp phần tích cực thúc đẩy các mối giao hòa tự nhiên, văn hóa và con người giữa các đô thị và nông thôn, đóng góp to lớn không những về mặt kinh tế mà còn về các mặt xã hội, bảo vệ môi trường, giảm thiểu khoảng cách giàu nghèo giữa thành thị và nông thôn. Du lịch nông thôn được vận dụng với nhiều cách tiếp cận khác nhau ở nhiều quốc gia trên thế giới giúp chúng ta có cái nhìn mới cho cả người nông dân và các nhà hoạch định chính sách ở Việt Nam nhằm đạt được những triển vọng to lớn hơn so với tâm lý chỉ định hướng vào sản xuất nông sản, cũng như đánh giá lại những giá trị tài nguyên ở vùng nông thôn còn chưa được đặt ra trong quá trình hiện đại hoá của nền kinh tế quốc dân. Du lịch nông thôn cần phải được nghiên cứu cả về lí luận và thực tiễn để vận dụng có hiệu quả ở Việt Nam.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Quỹ Châu Á, Viện Nghiên cứu và Phát triển ngành nghề nông thôn Việt Nam, *Tài liệu hướng dẫn phát triển du lịch Cộng đồng*, Hà Nội, tháng 12 năm 2012.
2. TS. Hà Văn Siêu, viện trưởng viện nghiên cứu Phát triển Du lịch và ông Ando Katsuhiko, chuyên gia JICA đồng chủ biên, *Cẩm nang thực tiễn phát triển du lịch nông thôn Việt Nam*, năm 2014.
3. Michael Dower, *Bộ Cẩm nang Đào tạo và Thông tin về Phát triển nông thôn toàn diện*, Người dịch: Đặng Hữu Vĩnh, Hiệu chỉnh: Vũ Trọng Khải, Nhà xuất bản Nông nghiệp.
4. TS. Lê Anh Tuấn, trường Cao đẳng du lịch Hà Nội, *Kinh nghiệm của một số quốc gia châu Á trong phát triển du lịch nông thôn*, <http://www.inas.gov.vn>
5. Lee Seong-Woo - Phó Giáo sư, Chương trình Thông tin Vùng, Viện Nghiên cứu Kiến trúc Cảnh quan và Quy hoạch Vùng, Đại học Quốc gia Seoul, *Du lịch nông nghiệp - Chiến lược phát triển nông thôn ở Hàn Quốc*, Tài liệu dịch bởi Chương trình Thông tin quy hoạch vùng và tài nguyên môi trường năm 2008 - Người dịch Đỗ Doãn Đạt, <http://sanvatbavi.com.vn/>
6. *Trung Quốc sẽ xóa đói giảm nghèo cho 12 triệu dân số nghèo khó qua đẩy mạnh phát triển ngành du lịch*, <http://vietnamese.cri.cn/>
7. *Du lịch nông thôn Nhật Bản - Điểm đến mới với khách du lịch Việt Nam*, <http://vtv.vn/>